

NYHEDSBREV

Nr. 13
November
2020

Nyhedsbrev fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nr. 13

Redaktionen afsluttet ultimo oktober 2020

Ansvarshavende redaktør: Karen Skovgaard-Petersen

Redaktion:

Sanni Nimb · sn@dsl.dk · 27 26 56 40

Gert Posselt · gp@dsl.dk · 50 77 74 84

Peter Zeeberg · pz@dsl.dk · 22 26 89 09

Kontakt: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

Christians Brygge 1, 1219 København K

Telefon: 33 13 06 60

Åbningstider: hverdage 9-15, fredag 10-14

Mail: sekretariat@dsl.dk

Hjemmeside: dsl.dk

ISSN: 2445-9984

Forsiden: H.C. Ørsted Medaljen, indstiftet i 1908 af Selskabet for

Naturlærens Udbredelse. Medaljen er udført af medaljør Gunnar Jensen,

Den Kongelige Mønt, i 1909.

PRESSEKLIP

»[Lex.dk] er en fantastisk guldgrube af information. Og her er en delikat detalje: Hvis man dobbeltklikker på et ord i en artikel, og dette ord står i *Den Danske Ordbog*, får man oplysninger om ordet.«

Torben Okholm i *Alt om DATA*, nr. 12, 2020

»Det fornemmes, som om udgiverens valg netop har været af sådan særlig nænsomhed, at man som nutidig læser sidder og læser Holberg med stilen og tonen bevaret. Det er en ikke ringe præstation.«

Carl Jørgen Nielsen i *Sprog & Samfund*, nr. 1, 2020 om moderniseringen af Ludvig Holbergs tekster i *Holberg. Et udvalg*

»Ikke nok med at appen er pæn, overskuelig og enkel i sit udtryk, så giver den præcis, hvad man har brug for – både som studerende, kommunikatør, sproginteresseret og skrivende, læsende og udtrykkende.«

Emilie Skovly i *studenterbroed.dk* om *Den Danske Ordbogs* app, 5. maj 2020

»Noterne til bogen er endnu en gang udarbejdet til perfektion af Nicolas Reinecke-Wilkendorff i denne DSL-udgave, mens Annegret Heitmann, professor i nordisk filologi ved universitetet i München, har skrevet efterskriften. Den har en international tilgang og et internationalt format.«

Bo Hakon Jørgensen, *Kristeligt Dagblad*, 23. april 2020, om udgivelsen af Karen Blixens *Skæbne-Anekdoter*, 2020

I disse måneder holder vi vejret og håber det vil lykkes at opnå langsigtet støtte til *Den Danske Ordbog* i årets finanslovsforhandlinger. Ordbogen leverer hvad vi godt kan lide at kalde sproglig public service, fri adgang til opdateret og kvalitetssikret viden om ordenes betydning og brug i moderne dansk. Den benyttes

daglig af rigtig mange mennesker – på hverdage kan vi regne med knap 130.000 opslag. Og i dette mærkelige år hvor vi allesammen har været endnu mere til stede på nettet end ellers, har også ordbogen været ekstra benyttet. Under forårets nedlukning nåede antallet af daglige opslag op på over 180.000.

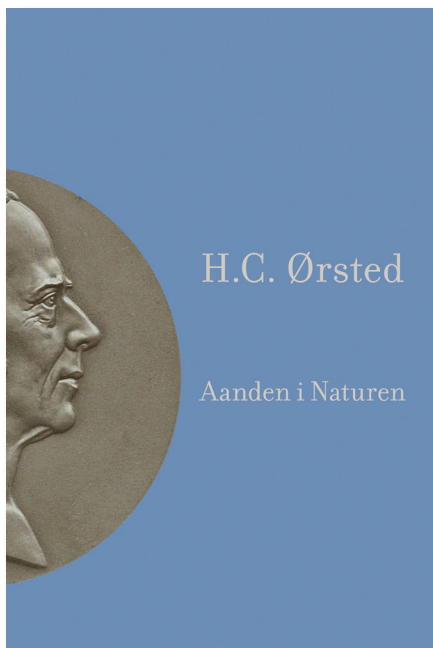
Mere usynlig er den vigtige rolle ordbogen spiller i den sprogteknologiske udvikling. Her går det stærkt i disse år – tænk bare på fænomener som chatbots, talegenkendelse og maskinoversættelse. Men hvis dansk skal være med som digitalt sprog, kræver det en særlig indsats. Det blev slået fast i rapporten »Dansk sprogteknologi i verdensklasse« i 2019, og det er baggrunden for at Digitaliseringsstyrelsen har etableret resurssiden *sprogteknologi.dk*, som man kan læse om i dette nyhedsbrev.

Det er en vigtig pointe i rapporten at der skal ligge kvalitetsdata til grund for de dansksprogede sprogteknologiske produkter. Hvis data ikke er i orden, bliver produkterne fulde af fejl og misforståelser og i praksis ubrugelige. Dansk vil tabe terræn som digitalt sprog, og brugerne vil ty til engelsksprogede produkter – med den risiko for fejlfuld kommunikation der ligger heri.

Det er her Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs ordbogsdata kommer ind i billedet. Vi ligger inde med et væld af dansksproglige data der er struktureret så de kan anvendes til sprogteknologiske formål. Det er data der er stærkt efterspurgt af både forskere og firmaer, og vi søger i vidt omfang at stille dem til rådighed.

Men disse data vil hurtigt miste deres værdi som grundlag for forskning og produktudvikling hvis ikke de løbende opdateres og til stadighed afspejler aktuel sprogbrug. Så også for den dansksprogede sprogteknologi vil det være en god nyhed hvis *Den Danske Ordbog* kan opnå langsigtet offentlig finansiering.

Karen Skovgaard-Petersen · ksp@dsl.dk

I 2020 markeres 200-året for den danske fysiker H.C. Ørsteds opdagelse af elektromagnetismen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab bidrager til denne fejring med hele to udgivelser: en tekstkritisk og kommenteret udgave af hovedværket *Aanden i Naturen* (1849-50), den første nogensinde, samt en faksimileudgave af Ørsteds lille latinske redegørelse fra 1820, hvor han præsenterer sin opdagelse, ledsaget af fem samtidige oversættelser.

I Aanden i Naturen

sammenfatter Ørsted sit naturfilosofiske verdensbillede. Naturlovenes harmoni svarer for ham til fornuften eller Gud. Guldalderens kulturelle ideal var en enhedskultur, en syntese af samfundsliv, religion, kunst, politik og videnskab. Denne enhed præger *Aanden i Naturen*, som er uden fortillfælde i dansk litteratur. Værkets indhold er meget varieret. Letlæste formidlende afhandlinger og videnskabeligt mere tunge står her side om side med kulturpolitiske tekster, alle kendetegnet af Ørsteds dybe interesse for det sproglige udtryk.

Værket rummer både nyskrevne og tidligere trykte tekster i flere forskellige genrer. Det første bind, der udkom i december 1849, indledes med to dialoger efter Platons mønster. Bind 2 med undertitlen *Naturvidenskaben og Aandsdannelsen* fulgte et halvt år senere, i juni 1850, og rummer bl.a. to nyskrevne afhandlinger der var indlæg i en strid med biskop J.P. Mynster, seks taler holdt ved forskellige lejligheder og en længere anmeldelse fra 1830 af Henrich Steffens' *Polemische Blätter zur Beförderung der speculativen Physik*.

Aanden i Naturen er udgivet af Finn Gredal Jensen og Carl Henrik Koch. Udgaven er støttet af Carlsbergfondet.

Den anden udgivelse til fejring af Ørsted er *The Discovery of Electromagnetism Made in the Year 1820 by H. C. Ørsted*. Absalon Larsen, professor ved Den Polytekniske Læreanstalt, udgav i 1920, i 100-året for Ørsteds opdagelse, hans oprindelige latinske redegørelse fra 1820 og de fem samtidige oversættelser til fransk, italiensk, tysk, engelsk og dansk. Det er denne faksimileudgave fra 1920 som nu genudgives, inklusive Absalon Larsens forord på engelsk og fransk samt en nyskrevet efterskrift på engelsk af Carl Henrik Koch.

Titlen *Experimenta circa effectum conflictus electrici in acum magneticam* blev på dansk til »Forsøg over den electricke Vexelkamps Indvirkning paa Magnetnaalen«. Oversættelsen skyldtes ikke H.C. Ørsted selv, men *Vexelkamp* bruger han allerede i 1805, og det er et af de ca. 2000 nye danske ord som han selv har opfundet.

Udgaven er støttet af Moth-Lunds Fond.

Finn Gredal Jensen · fgj@dsl.dk og Carl Henrik Koch · carl.henrik.koch@gmail.com

I perioden 1962-1975 var H.C. Ørsted afbildet på den danske 100-kroneseddel. Til højre vises en elektrisk lednings indvirkning på kompasnålen – som en anskueliggørelse af elektromagnetismen.

Da Tove Ditlevsens *Barndommens Gade* udkom 18. september 1943, var opmærksomheden og forventningerne store. Den unge forfatter, der skilte sig ud ved sin baggrund i et arbejdsmiljø på Vesterbro og sit udtalte fokus på pige- og kvindeerfaringer, var i de foregående år med hastige skridt trådt ind på det danske litterære parnas.

Hendes debut, den privat finansierede digtsamling *Pigesind*, 1939, havde nok fået fin omtale, men ikke solgt videre godt. Ditlevsen havde uden held forsøgt at få samlingen ud på et af de etablerede forlag, og afslagene fortsatte, da hun forsøgte at få sin første roman, *Man gjorde*

et *Barn fortræd*, 1941, ud. Det ændrede sig dog, da det nyetablerede forlag Athenæum, der med tiden fik tilnavnet 'Gyldendals dårlige samvittighed', modtog manuskriptet. Forlagets litterære konsulent, digteren Otto Gelsted, anbefalede bogen, og man tog Ditlevsen under sine vinger. Det skulle vise sig at være en god ide, da hun i de følgende år blev forlagets uden sammenligning bedst sælgende forfatter.

Efter *Man gjorde et Barn fortræd* fulgte digtsamlingen *Lille Verden*, 1942 (der bl.a. rummer digtet »Barndommens Gade«), før *Barndommens Gade* udkom i 1943. Første oplag på 3.000 eksemplarer var solgt inden udgivelsen, og bogen fik overvejende positive anmeldelser i landets aviser. Danmarks Radio ville også være med og sendte 19. september 1943 et program om bogen med litterær kritik og oplæsning.

Som titlen siger, handler romanen i høj grad om barndommen, og det er helt karakteristisk for Tove Ditlevsen, der igen og igen kredser om barndommen og dens afgørende betydning for barnets videre færd som ungt menneske og voksen. Afsættet i *Barndommens Gade* er hendes egne hårde opvækstvilkår, dog uden at bogen er en egentlig selvbiografi. Det er en kvindelig udviklingsroman centreret om pigen Ester, som bor på Vesterbro i en lille lejlighed med sin bror, sin arbejderfar og hjemmegående mor. Gennem bogens tre dele følger man Esters udvikling fra pige til ung kvinde, og gennem hendes øjne skildres et til tider råt og mandsdomineret arbejderkvarter, hvor omsorgssvigt, seksuelt misbrug og menneskeligt forfald er en del af hverdagen. Ester skildres som en fremmed fugl i miljøet, angstplaget som hun er, og med en altid tilstedeværende fornemmelse af ikke at høre til. Hun drives dog samtidig af en lyst til at opnå en tilværelse for sig selv, fri af den påvirkning, som barndommen og dens gade har sat på hende, og det lykkes hende faktisk at komme væk fra gaden. Om ikke andet så for en periode.

Hvordan det videre går, kan man læse om i udgaven i *Danske Klassikere*, der udkommer i begyndelsen af 2021.

Nicolas Reinecke-Wilkendorff · nrw@dsl.dk

LEX.DK OG DEN DANSKE ORDBOG

Hjemmesiden *lex.dk* gik i luften 25. maj 2020 og er en fælles indgang til store opslagsværker som *Den Store Danske* og *Trap Danmark* samt en lang række specialværker som *Dansk Biografisk Leksikon* og *Gyldendals Teaterleksikon*.

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab indgår i foreningen bag hjemmesiden og leverer indhold i form af opslag i *Den Danske Ordbog*: Når man dobbeltklikker på et ord på *lex.dk*, åbnes et vindue med et særligt tilpasset opslag fra ordbogen. Det sker direkte på hjemmesiden uden at brugeren bliver ført væk fra læsningen.

Eftersom *lex.dk* også indeholder opslag om helt aktuelle emner, fx om covid-19, der tilfører helt nye ord til sproget, er det naturligvis ekstra vigtigt at ordbogen hele tiden opdateres for at en sådan funktion skal have relevans. *Den Danske Ordbog* opdateres to-tre gange om året, og ved opdateringen i maj 2020 blev yderligere 634 ord tilføjet, heriblandt 33 ord der er blevet særligt udbredt i coronatiden. Næste opdatering er midt i november 2020.

Nicolai Hartvig Sørensen · nhs@dsl.dk

SKANDINAVISKE OVERSÆTTELSER

Hen over sommeren blev den bibliografiske database Oldtidens og middelalderens litteratur i skandinaviske oversættelser, *skandinaviske-oversaettelser.net*, opdateret. Databasen, som Johanna Akujärvi (Lunds Universitet) og Lars Boje Mortensen (Syddansk Universitet) oprettede i 2010 som et tværskandinavisk samarbejde, tilstræber at registrere samtlige trykte oversættelser af oldtidens og middelalderens litteratur til dansk, norsk og svensk.

Størstedelen af basens 8411 poster er oversættelser fra græsk og latin, og norrøn litteratur er også grundigt registreret. Hele 364 af de 600 nye poster er oversættelser fra græsk og latin i perioden ca. 1750-1850, hvor man for alvor tog fat på at gøre klassiske tekster tilgængelige på de moderne sprog.

Opdateringen blev finansieret af Centre for Medieval Literature (SDU) / Danmarks Grundforskningsfond.

Kristian Thomsen Purrekov · kristian-purrekov@hotmail.com

AT TAKKE FOR EN TAK

Vores studiepraktikant på *Dansk Sproghistorie* bad mig for nylig om hjælp til nogle tekstformuleringer i de bibliografier han skriver til værket. Da vi var blevet enige om hvad vi foretrak, sagde han: »Tak for hjælpen« – og spontant svarede jeg: »Jamen, det var da så lidt.«

På vej tilbage til mit kontor funderede jeg over mit svar. Svarede jeg netop sådan for at praktikanten ikke skulle synes han havde været til besvær, altså en nedtoning af min indsats? Hvad kunne jeg ellers have sagt? *Velbekomme*, *selvtak*, *det er mig der takker* hører man i lignende situationer, ofte efter en lille tøven før man har bestemt sig for hvordan takken i situationen skal lyde. Med disse tre formuleringer er man mere på lige fod i forhold til indsatsen.

Praktikanten og jeg har begge en sønderjysk baggrund, og derfor kunne jeg have sagt enten *it å tak* ('ikke at takke') eller *defå it* ('derfor ikke'), begge nedtonende vendinger brugt i det jyske. Den sidste hørte jeg altid fra min barndoms bagerfrue når hun svarede på min tak for en klejne eller en jødebage, og mon ikke praktikanten ville have følt sig hjemme med et *defå it*?

Ebba Hjorth · eh@dsl.dk

UNDER STREGEN

Det kan forekomme mærkeligt at fremmedordene *sex* og *seksuel* har forskellige stavemåder for /ks/-lyden. Forklaringen skal findes dels i de långivende sprog, dels i tidspunktet for indlån, kunne 'Dagens ord' i *Den Danske Ordbog* berette for nylig. I den officielle retskrivningsbekendtgørelse fra 1889 fastslås det at x i fremmedord fra latin, græsk og fransk skrives med *ks* – derfor blev stavemåden *seksuel* da dette ord blev optaget i den officielle retskrivningsordbog i 1918. Ordet *sex* blev derimod først optaget i 1986 som et lån fra engelsk, og derfor blev det långivende sprogs stavemåde bevaret.

redaktionen for ordnet.dk · ddo@dsl.dk